

A Molotov–Ribbentrop-paktum megjelenése a korabeli újságokban

Győri Anna

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8.
(gy.ani@freemail.hu)*

Összefoglaló

Az 1939. augusztus 23-án, a II. világháború előestéjén Moszkvában megkötött Molotov–Ribbentrop-paktum megrázta a világ közvéleményét. Az ideológiailag ellentétes két nagyhatalom, a hitleri Harmadik Birodalom és a sztálini Szovjetunió érdekszövetsége volt ez, melynek célja a különböző érdekerületek felosztása. Négy napilap – *Esti Kurír*, *Népszava*, *Magyar Nemzet*, *Pesti Hírlap* – cikkeit vizsgálva viszonylag részletesen bontakozik ki előttünk a korabeli vezetők véleménye az eseményről.

Kulcsszavak: Molotov–Ribbentrop-paktum, Népszava, Magyar Nemzet, Esti Kurír, Pesti Hírlap

Abstract

At the advent of the WWII, in 23–08–1939, in Moscow the Molotov–Ribbentrop Pact was signed, which shocked the whole world. It was the alliance based on mutual advantages of the two ideologically opposing world powers: Hitler's Third Empire and Stalin's Soviet Union. Their goal was to re-divide certain territories according to their interest. Examining the articles of four daily papers – *Népszava*, *Magyar Nemzet*, *Esti Kurír*, *Pesti Hírlap* – the opinion of the contemporary political leaders is being represented.

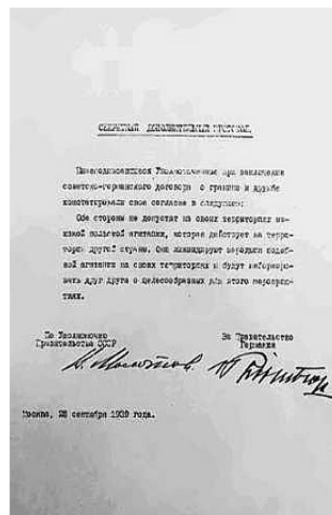
Keywords: Molotov–Ribbentrop Pact, Népszava, Magyar Nemzet, Esti Kurír, Pesti Hírlap

Bevezetés

A II. Világháború előestéjén egy váratlan hír rázta meg a világot. Hosszú tárgyalások után az eddig – ideológiai és hatalmi szempontból – ellenségként feltüntetett két nagyhatalom, a náci Németország és a Szovjetunió gazdasági (1939. augusztus 19.), majd egy ennél nagyobb horderejű kölcsönös megnemtámadási (1939. augusztus 23.) egyezményt írt alá. (1. kép) A tíz évre kötött szerződés és a titkos kiegészítő jegyzőkönyv rendelkezett Lengyelország „negyedik felosztásáról” és a kétoldali érdekszférák elhatárolásáról a Keleti- és a Fekete-tenger között, így Finnország, a balti államok és Besszarábia a szovjet befolyási zónába került. Megállapodásukat szeptember 28-án határ- és barátsági szerződéssel egészítették ki. (Németh 2005, 105–106.)

A korabeli közvéleményt szinte sokkolta az addig hihetetlennek tűnő fordulat bekövetkezése. Megdöbbenésüket, illetve a paktum világtörténeti jelentőségű eseménynek nyilvánítását hűen tükrözik az azokban a napokban napvilágot látott cikkek sorozata. Dolgozatomban az *Esti Kurír*, a *Magyar Nemzet*, a *Népszava* és a *Pesti Hírlap* Molotov–Ribbentrop-paktumáról szóló írásait kívánom

elemezni, illetve összevetni, az 1939. augusztus 22–25. közötti intervallumot vizsgálva.

1. kép. Molotov–Ribbentrop-paktum

Előzmények (1939. augusztus 22.)

A *Pesti Hírlap* egy kérdésfelülettel indította augusztus 22-i számát: „Döntés előtt?”. (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 22. 1.) A cím és a

hozzákapcsolódó cikk tartalma a II. világháború kitörése előtti napok várakozással teli időszakának hangulatát nagyon kifejezően ragadta meg: „Az események torlódása kétségtelenül arra figyelmeztet, hogy a közeli időszakban valaminek történnie kell... De megjósolni, hogy csakugyan bekövetkezik-e még e héten valamilyen békés, vagy meglepő fordulat, teljesen lehetetlen. A levegő fojtott, de még nem éppen puskapországu.” (Pesti Hírlap. 1939. aug. 22. 1.) Az újságíró csak ezek után veszi végig a nemzetközi tárgyalások terén történt változásokat, fejleményeket, és megjegyzi, hogy előző nap este egy „világraszóló, e pillanatban felbecsülhetetlen következményű német híradás” (Pesti Hírlap. 1939. aug. 22. 1.) szerint Németország megneemtámadási szerződést köt Oroszországgal, melynek aláírására Ribbentrop külügyminiszter a következő nap Moszkvába utazik. A cikkíró már ekkor jóslatokba bocsátkozik: „A szerződés tartalmát még nem ismerjük, de akárhogy hangzik is, bizonyos, hogy e válságos időszakban Németország és Oroszország megneemtámadási szerződése egyértelmű a világ egyensúlyi helyzetének gyökeres megváltozásával.” (Pesti Hírlap. 1939. aug. 22. 1.) A szerkesztők a címlap jobboldalán továbbá közlik a Német Távirati Iroda által az MTI-nek is eljuttatott hivatalos bejelentést a paktum megkötésével és Ribbentrop útjával kapcsolatban.

Érdekes módon az *Esti Kurír*, egy korabeli bulvárlap, 22-i számában még nem fejtegeti a paktumtárgyalások augusztus 21-én bejelentett megkezdését. Az újságban a 3. és 7. oldalon egyelőre csak Hitler és Sztálin gazdasági megállapodásáról esik szó. A szerző viszonylag ironikusan fogalmazza meg az ideológiailag egymástól addig ég és földre elhelyezkedő két nagyhatalom közeledési kísérletét: „Bár a horogkeresztes világnézet tengelyében áll a harc a bolsevizmus ellen s bár Sztálinék napról napra a legvadabb szitkokat zúdítják a tekintélyhatalmakra: ez a szempont láthatóan nem akadályozta a kereskedelmi kapcsolatok kimélyítését és szabályozását.” (Esti Kurír. 1939. aug. 22. 3.)

A Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja, a *Népszava* a címlapon közli a német és a szovjetorosz kormány szerződéséről szóló hivatalos berlini jelentést, majd a gazdasági megállapodás sajtóvéleményeit (*Pravda, Izvesztija*) hozza le. A cikk a 3. oldalon folytatódik, ahol a német kormány kozmetikázási kísérletei vehetőek ki: „Tudni kell, hogy a németek akkor is fönntartották a gazdasági kapcsolatokat Oroszországgal, amikor legélesebben támadták – Oroszországot... A tengelyhatalmak csak politikailag álltak szemben Oroszországgal.” (Népszava. 1939. aug. 22. 1. 3.) A cikk írója ennél is erősebben megfogalmazza álláspontját: „Nem

értünk egyet azokkal, akik kifogásolnivalót találnak a német–orosz gazdasági egyezmény megkötésében”, hisz a szovjet gazdaságra a németeken kívül Amerika és Anglia egyaránt ki akarta vetni a hálóját. (Népszava. 1939. aug. 22. 3.) A cikk végéhez a frissen megkapott berlini megneemtámadási szerződésről szóló jelentést csatolják, melyet a következőképpen kommentál az újságíró: „Hogy a német–orosz megneemtámadási szerződésnek milyen kihatása lesz az események fejlődésére, azt a legközelebbi napok mutatják majd meg. Amit a német–orosz gazdasági megegyezésről írtunk este, azt éjjel túlszámalyta jelentőségében a megkötendő megneemtámadási szerződés.” (Népszava. 1939. aug. 22. 3.) A *Népszava* Legújabb című rovatában Anglia válaszáat is nyilvánosságra hozza a 11.20 perckor befutó bombahírre: „Egyszerűen hihetetlen!... Az éjszakai órákban még nem tértek magukhoz a csodálkozásból, mert legkisebb sejtésük sem volt, hogy ez az esemény bekövetkezzék.” (Népszava. 1939. aug. 22. 8.)

Pethő Sándor lapja, a *Magyar Nemzet* vezércikkét természetesen az új szenzációnak szenteli egy éles, kritikus, és részletesen kifejtett – másfél oldalas – nézőpontból. A cikk írója „páratlanul élesnek és merésznek” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 22. 1.) tartja a száználcsonnan fokos fordulatot, és a következőképpen értékeli az önmagával meghasonló Németország új barát-politikáját: „Ezúttal nemcsak a külpolitika kulisszái mögé nem látó tömegeknek akadt el a lélegzete, hanem tétovázni és dagadni kezd e váratlan fordulat értelme felett a legjáratosabb és leghidegebb vérű benfentes diplomata is.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 22. 1.) A cikk további részében a szerző az előzményeket – a gazdasági egyezmény két nap alatt történő megszületését – tárgyalja, és arra utal, hogy a megállapodás gyors lezavarása jelzi azt, hogy korábban már folytak titkos tárgyalások a két fél között. A *Magyar Nemzet* ezek után a különböző népek álláspontját közli: a franciák, angolok meglepettségét, csalódottságát, illetve a japánok lépéseit latolgatja az antikomintern paktum megszűnése után. „A következmények egészen beláthatatlanok” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 22. 2.) – olvasható a lapban, hisz Németország valószínűleg nem fogja Japán szovjetellenes terveit támogatni, míg Lengyelország és Románia még súlyosabb helyzetbe kerül majd.

Az újság természetesen lehozza a többi lapban is megtalálható hivatalos tudósításokat is: a Német Távirati Iroda hivatalos közleményét, London „Egyszerűen hihetetlen!” felkiáltását, illetve Franciaország intézkedéseit. (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 22. 3.) A *Magyar Nemzet* náciellenessége finoman végigvezethető itt, hiszen mindvégig a német oldalra érkezik meg a kritikai felhang, a jogosan bírálható Szovjetunió ellen nincsenek ilyen mélységű kitérőek.

A szerződés aláírása (1939. augusztus 23.)

A *Népszava* öles betűkkel indítja számát augusztus 23-án: „A német–szovjet orosz megegyezés nagy hatása a világpolitikára”; „Ribbentrop szerdán Moszkvába érkezik”. A vezércikk az esemény egész világot megrendítő és befolyásoló hatását hangsúlyozza: „...hatása kiterjed nemcsak Európa, hanem a Távol-Kelet eseményeire és az amerikai hatalmak további állásfoglalására is. Ennek a hatásnak az iránya azonban ezidőszertig még fölmérhetetlen.” Az összefoglaló gondolatok után az újság a különböző országokból érkező távirati jelentések anyagát dolgozza fel, a kormányok véleményét és nyilatkozatait bemutatva. A szovjet kormány hivatalos – a német kormányétól jóval bővebb – közleményét az eseményről először olvashatjuk az újság hasábjain: „A szovjet–német gazdasági és hitelegyezmény megkötése után fölmerült a Németbirodalom és a Szovjet közti politikai viszony megjavításának kérdése. Amint az erre vonatkozó eszmecsereken kitűnt, mindkét félnek az az óhaja, hogy enyhítsék viszonyuk feszültségét, kiküszöböljék a háborús fenyegetést és a megnehtámadási szerződést kössenek.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 1.)

A tudósítások szerint a hír Moszkvában is nem várt szenzációt jelentett, és magának a birodalmi külügyminiszternek, Ribbentropnak érkezését gesztusértékűnek tartják. A Német Távirati Iroda szerint a kedden Berlinből elinduló minisztert a tárgyalások alatt a volt osztrák nagykövet palotájában szállásolják el. A berlini politikai körökben a tárgyalássorozat hasonló pozitív elbírálás alá került: „A kölcsönös nyílt és becsületes tárgyalási mód, amelyet mindkét fél kellemesnek talált és hálással fogadott és amelynek során sikerült megőrizni a legnagyobb mértékű bizalmat, lehetővé tette, hogy a támadást kizáró szerződésről folyó tárgyalások olyan gyorsan haladhattak előre, hogy már közvetlenül a befejezés előtt állnak.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 2.)

A német közvélemény a keddre virradó éjszaka, fél 12-kor értesült a fordulatról a rádióból, illetve kedd reggel a lapok címlapjukon közölték a várható fejleményeket. Az újságíró szerint „a német közvéleményre szintén legnagyobb meglepetés erejével hatott a váratlanul jött bejelentés...” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 2.). A közlemények alapján Danzingban és a németbarát Prágában ugyan üdvözölték a döntést, ám Londonban a hírre reagálva az ellenzéki pártok Chamberlain miniszterelnöktől a parlament összehívását kérték. A fejlemények ugyanis teljesen váratlanul érték a szigetországot, hiszen „a támadást kizáró egyezményről Londonban mégcsak híresztelések alakjában sem tudtak. A bejelentés annál nagyobb meglepetést keltett Londonban, mert a minap Londonba moszkvai híradás érkezett, amely szerint küszöbön áll a három hatalom közötti szerződés megkötés.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 2.) A napilap

a 12., utolsó oldalán tárgyalja majd az angol minisztertanács ülését, és hatalmas címmel hirdeti: „Anglia kitart Lengyelországgal szemben vállalt kötelezettsége mellett és katonai intézkedéseket tesz.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 12.)

A *Népszava* augusztus 23-i számának 6. oldalán, a *Legújabb* című rovatában ír a francia és angol diplomáciai tárgyalásokról. A francia kormány lépéseket tett ugyanis Molotovnál, hogy a szerződés tartalma felől érdeklődjön, hiszen „a francia és angol kormány csak akkor dönthet magatartása felől..., ha megkapta a nagykövetek jelentését és ha már tájékoztattak a német–szovjet szerződésből folyó kötelezettségek jelentőségéről.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 6.) A napilap továbbá közli a francia sajtó véleményét is, mely szerint ez a tett az „az idegek háborújának Bresztlitovszkja”, és itt tulajdonképpen két részről is árulás történt. A *Paris Midi* szerint ugyanis míg Sztálin cserbenhagyta a partnereit, addig Hitler Európát árulta el. (*Népszava*. 1939. aug. 23. 6.) Érdekes ezzel szemben megvizsgálni a *Népszava* által idézett olasz állásfoglalást, mely szerint „ez a megállapodás a tengelypolitika sikere, amely Németország taktikai ügyességének köszönhető ...a jelenlegi megegyezés, ahogy az 1924-ben megkötött orosz–olasz egyezmény, nem érinti és nem korlátozza a felek világnézeti felfogását.” (*Népszava*. 1939. aug. 23. 6.)

A Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja, a *Népszava* tehát látható, hogy álláspontjának általános hangoztatása mellett véleményének részletkérdéseit nem igazán pedzegeti. Inkább egy bővebb, nemzetközi kitekintést kíván nyújtani, az orosz–német megnehtámadási egyezményben közvetlenül érintett kormányok, illetve az adott országok közvéleményének álláspontját vizsgálva.

Mi mással is kezdhethetné augusztus 23-i számát a *Magyar Nemzet* is, mint Ribbentrop moszkvai útjával. A szerző szerint Ribbentrop gyors érkezése egy gesztus Hitler részéről a Szovjetunió felé, ám egyfajta fricska Anglia felé is, hiszen Halifax lord egykor nagyon vonakodott a moszkvai látogatástól. Molotov hintapolitikájára utal, hogy eközben a moszkvai angol és francia nagykövetekkel kívánja folytatni a tárgyalást, akik anyaországai a tegnapi este sokkból felocsúdva még mindig tartják magukat Lengyelországnak tett védelmi kötelezettségükhöz. Molotov a következőket nyilatkozta: „Oroszország semmiképp sem akarta egy újabb Münchenhez segíteni Angliát, de hajlandó tovább dolgozni mindenkivel, aki a támadókedvű országok visszariadtságára törekszik.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 23. 1.)

A következő oldalakon „A világ visszhangja a „moszkvai meglepetés”-re” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 23. 2.) cím alatt futó írások a vezércikkben megfogalmazott gondolatokat fejtik ki részletesebben. Anglia és Franciaország már

katonai intézkedéseket hajtott végre, míg a külügyi népbiztos elindult Hitler gépén a paktum megkötésére. Az újság párizsi munkatársának jelentése nagyon színesen érzékelteti a hír hatását *Mit akar Sztalin* című cikkében. Egy sofőr felháborodását hosszasan ecseteli, amely valószínűleg az egész közhangulatra jellemző lehetett: „Uram, én egészen tegnapig kommunista voltam, én mondom, hogy meg kell adni erre a választ Sztalinnak. Nem azért, mert összeállt az ellenségeinkkel, hanem mert a hátunk mögött állt össze, mert becsapott bennünket. Képzeld, uram, ezt a nevenséges helyzetet, a francia és az angol tábornokok ott tárgyalnak Moszkvában és közben Ribbentrop elviszi az orruk elől Sztalin aláírását.” (Magyar Nemzet. 1939. aug. 23. 5.)

Egy rövidebb írásban magyar vonatkozás is megfigyelhető, ugyanis a *Magyar Nemzet* munkatársai Eckhardt Tibornak, a független kisgazdapárt vezérének egy 1937-ben a Debreceni Református Kollégiumban elhangzott előadásából idéznek: „Két út van ma csak Németország részére: vagy visszatér a Népszövetségbe és megegyezik a nyugati nagyhatalmakkal, elsősorban Angliával a gazdasági és fegyverkezési kérdésekben, vagy pedig – egy pillanatra itt megállt Eckhardt Tibor beszédében, hogy fokozza a figyelmet –, tisztelt hölgyeim és uraim, kapaszkodjanak meg, nagyon meglepő lesz, amit mondom: ...kénytelen lesz összefogni Szovjet-országgal. Harmadik alternatíva nincsen.” (Magyar Nemzet. 1939. aug. 23. 6.) Vajon ő volt a II. Világháború Nostradamusa?

A bulvárlap *Esti Kurír* is az egyezmény fejtegetésével nyitja meg augusztus 23-i számát. A napilap egy nap késéssel, a keddi éjszakára teszi a bejelentés időpontját, majd két oldalon keresztül a nemzetközi tudósításokat veszi végig. A már fentebb idézett hivatalos szovjet jelentés után egy hangzatos című („A német közönséget lelkiileg előkészítették a fordulatra”) írás a bejelentésnek a német közvéleményre gyakorolt rendkívüli hatását fejtegeti, a *Népszavához* hasonlóan a munkások meglepődését külön is kiemelve. Az újságíró az igazolás kedvéért viszont hozzáteszi: „a német olvasóközönséget bizonyos mértékig lelkiileg már előkészítették erre a fordulatra azáltal, hogy az előző napon megfelelő keretek között közölték a lapok a Szovjetországgal létrejött kereskedelmi- és hitelegyezmény hírét. Az utóbbi időben egyébként is feltűnt, hogy a német sajtó teljes mértékben tartózkodott a Szovjetunió elleni támadásoktól és a moszkvai eseményekről számos tárgyilagos jelentésben számolt be.” (Esti Kurír. 1939. aug. 23. 6.) A lap a továbbiakban az egyes kormányok reagálást fogalmazza meg, az alcímek hatáskeltő módon egy-egy főváros nevét, és az adott politikai vezetőség egy rövid – pár szavas – állásfoglalását tartalmazzák. (Róma: „Az európai

válság új fordulathoz érkezett”; London: „Súlyos csapás”; Varsó: „A béke esélyei nem a legfényesebbek”; Bukarest: „Történelmi esemény küszöbén”; Belgrád: „Bombaként hatott...”; Svájc: „Szenzációs leterítés; „Amerika nem akarta elhinni a hírt”). (Esti Kurír. 1939. aug. 23. 1–2.) Az Esti Kurír kiemelve idézi a szovjetbarát *Ouvre* véleményét is: „...le kell vonni a jelenlegi fejlemények tanulságait és pedig azt, hogy **nem szabad a politikai eszmeáramlatokat összetéveszteni a külpolitikai célkitűzésekkel.**” (Esti Kurír. 1939. aug. 23. 2.)

A bulvárlap tehát a – *Népszavához* hasonlóan – szintén nem üdvözlö kiörően a történetet, de nem is bocsátkozik ideológiai vitába. A nemzetközi hatást vizsgálja, és arra próbálja a hangsúlyt fektetni, hogy tulajdonképpen a megállapodás egy hosszabb folyamat végét jelenti, melyben az ideológia nem játszik szerepet.

A *Pesti Hírlap* a következő címmel indítja augusztus aznapi számát: „A német–országi megnemátadási egyezmény hírének hatása a nemzetközi politikában”. (Pesti Hírlap. 1939. aug. 23. 1.) Vezércikkében az író kitér arra, hogy az esemény váratlanságából kifolyólag még nehezen értékelhető: „Az ellentétes jelenségek és felfogások jelzik, hogy a helyzetről és a várható fejleményekről ma még tiszta képet alkotni nem lehet. Napok fognak eltelni, míg e nagy fordulathoz külpolitikai következményei kibontakozhatnak és jelentősége reálisan lemérhető lesz.” (Pesti Hírlap. 1939. aug. 23. 1.) Az írások alcímei az Esti Kurír tipográfiáját követik: egy főváros és a rövid álláspont jelenik meg. (Berlin: „A német közvéleményre a legnagyobb meglepetés erejével hatott a szerződés híre”; Stockholm: „Igen fontos döntés várható a közeli napokra”; Koppenhága: „A megállapodás teljesen új távlatokat nyit meg az európai politikában”; Amszterdam: „A szerződés jelentőségét nem lehet elég nagyra értékelni”; Madrid: „Az európai helyzet sorsfordulója”; Páris: „Árulás történt”) (Pesti Hírlap. 1939. aug. 2–3.) Érdekes adalékként szolgál az a részlet, melyet a *Pesti Hírlap* a nemzeti szocialista párt hivatalos lapjából kölcsönöz: „Ugyanabban az órában, amikor a demokráciák semleges népeket ijesztgetnek, idegen kormányokat megvásárolnak és külföldi államférfiakat terrorizálnak, Németország közeli és távolabbi szomszédjaival tisztességes megnemátadási szerződést köt.” (Pesti Hírlap. 1939. aug. 23. 2.) A manipuláció gyönyörűséges iskolapéldája ez a gondolat.

Utóélet (1939. augusztus 24–25.)

A *Népszava* augusztus 24-i számában Chamberlain – berlini nagykövet által – Hitlernek küldött békefelhívásáról számol be, melyre kategorikus elutasítás volt a válasz. Érdekes módon

az újság csak egy rövid bekezdésben tesz említést Molotov – Ribbentrop tárgyalásáról, és itt még nem hozza a hírt, hogy megkötötték a szerződést. (*Népszava*. 1939. aug. 24. 1–2.) A 12. oldalon foglalkozik az újság bővebben a kérdéssel: a franciák szerint a nemzetközi helyzet csak súlyosbodik. (*Népszava*. 1939. aug. 24. 12.)

A lap majd csak 25-i számában közli a megállapodás szövegét a Pravda kijelentésével: „A két ország közötti ideológiai ellentét nem jelenthet akadályt” (*Népszava*. 1939. aug. 25. 4.), továbbá a Sztálin-idézettel: „Mi a béke mellett vagyunk és azt akarjuk, hogy kapcsolatainkat minden országgal megjavítsuk, amennyiben ők is baráti kapcsolatokat akarnak velünk fenntartani.” (*Népszava*. 1939. aug. 25. 4.)

A nagy békepártoló nyilatkozata ellenére ezt a számot már egyértelműen a háború előtti idegjátszma szülte, és maga az újság végre kiszól Olvasóihoz pártállásához híven, állást foglal a béke és semlegesség mellett: „Szociáldemokraták vagyunk: elbírjuk az őszinteséget és nyíltságot. Ilyen kérdésben és ilyen időkben nem szabad kockáztatnunk az ország semlegességét és nem szabad csökkenteni a béke kilátásait. Minden pártérdeken felül áll a béke és semlegesség; mert ez ma Magyarország függetlenségét és önállóságát jelenti. A nyilaskeresztesek ne járjanak égő csóvával puskaporoshordók között és ne gyujtsák föl a fejünk felett a szenvedélyeket politikai éretlenségből vagy önző és átlátszó politikai peccsenyesítés vágyától űzve. Ne nyúljon senki demagóg eszközök alkalmazásához, amikor Magyarország legéletbevágóbb sorskérdéséről van szó és amikor meg kell tartani erőfeszítéssel, okossággal és nyugalommal, korrektséggel és tárgyilagossággal a békét és semlegességet.” (*Népszava*. 1939. aug. 25. 4.)

Az *Esti Kurír* egy kissé hatásvadász címmel kezdi el számát: „Két sorsdöntő repülőút” (*Esti Kurír*. 1939. aug. 24. 1.), ám érdekes módon nem tárgyalja még a megkötött szerződés kérdését. A nemzetközi vélemények lecsillapodását emeli ki: „Az első órák izgalma és az egész világot lenyűgöző meglepetés után a helyzet ma bizonyos mértékig tisztázódott...” (*Esti Kurír*. 1939. aug. 24. 1.), hiszen Anglia és Franciaország hosszas belügyi tárgyalások után kintart Lengyelországnak tett ígérete mellett. A Ribbentrop-út állomásainak bemutatása után fogja csak az újság megemlíteni Rómának a *Népszavában* már az előtte való nap megemlített nézetét: a szerződés nem jelent világnézeti közeledést a kommunizmus és a faszizmus között. (*Esti Kurír*. 1939. aug. 24. 1.)

Az *Esti Kurír* esetében ezt a néhány napot is vizsgálva feltűnik, hogy a többi laphoz képest egy lépés hátrányba van. Ugyanis az általa „minden politikai szenzációt felülmúló eseményről” (*Esti Kurír*. 1939. aug. 25. 1.), azaz a szerződés

megkötéséről, csak augusztus 25-én számol be egy nagyon érdelem dús szöveggel vezetve be a megállapodás szövegét: „Lázás izgalomban töltötte a mára virradó éjszakát Európa. A történelmi események rohanásában a világ figyelme elsősorban a moszkvai Kreml felé irányult, ahol Ribbentrop német külügyminiszter este tíz órakor aláírta a német–oroszmegnemtámadási szerződést.” (*Esti Kurír*. 1939. aug. 25. 1.)

Érdekes megvizsgálni magának Ribbentropnak a véleményét a szerződésről, amelyet a bulvárlap 12. oldalán oly öles betűkkel hoz nyilvánosságra: „Németországnak és Oroszországnak azelőtt mindig rosszul ment a sora, ha szemben állott egymással, de mindig jól, amikor barátságban élt a két állam. Tegnap sorsdöntő napja volt mindkét népnek: A Vezér és Sztálin a barátság mellett döntött.” (*Esti Kurír*. 1939. aug. 25. 12.) Természetesen Ribbentropban fel sem merül az, hogy beszéljen a Harmadik Birodalom oroszokkal szembeni ellenségeskedéséről, a történelemben oly gyakran használt, de általában nem sok jóval kecsegtető „barát” kifejezést használja. Ő maga is a két nép történelmének egyik legjelentősebb fordulópontjának tartja a megállapodást, és a felelősséget a többi nemzetre próbálja hátrítani: megpróbálták Németországot és Oroszországot bekeríteni, de ebből ők végül mégiscsak győztesen kerültek ki. (*Esti Kurír*. 1939. aug. 25. 12.) A náci propaganda gyönyörű működését vehetjük észre ezen gondolatokban: újabb ellenségképet kell alkotni most, hogy a szovjetek „barátok” lettek.

2. kép Molotov–Ribbentrop-paktum aláírása

A *Magyar Nemzet* augusztus 24-i száma a következő tárgyilagos felütéssel indul: „Szerdán éjjel Sztálin jelenlétében aláírták Moszkvában a német–oroszmegnemtámadási szerződést.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 24. 1.) (2. kép) A vezércikkben a szerdai nap összefoglalása olvasható, a francia, angol – már korábban említett – álláspontok megfogalmazása, illetve egy félhivatalos hír is beérkezett, miszerint Franciaország a lengyelektől a háromhatalmi megegyezés érdekében a szovjetek szabad átvonulását kérte. A szerző így fogalmazza meg a

közhangulatot: „Általában egész Európa a legkomolyabb eseményekre felkészülés jegyében áll.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 24. 1.) A tudósítások mellett azonban különböző katonai eseményekről – lengyelek tüzeltek német repülőkre (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 24. 3.) – is szóba kerülnek, amik a II. világháború előfutáiraiként is értelmezhetőek.

Magának a szerződésnek a szövegét a *Magyar Nemzet* az augusztus 25-i számában közli Ribbentropnak az *Esti Kurírban* is megtalálható nyilatkozatával együtt. (*Magyar Nemzet*. aug. 25. 1.) Azonban ez már a háború kitörése előtti napok haláltusája. Sorban szólnak fel a világ vezetői, hogy mentsék a még menthetőt. A belga király is a békéért könyörög: „Az a békét óhajtjuk, amely valamennyi nemzet jogát tiszteletben tartja.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 24. 4.) Chamberlain a következőt nyilatkozza: „A katasztrófa még nincs itt, ezért remélnünk kell, hogy az értelem és a józan ész utat talál majd és érvényesül.” (*Magyar Nemzet*. 1939. aug. 25. 3.) Mindez nagyon szépen hangzik, a kérdés csak az, hogy a politikus maga mennyire hitte el saját szavait Lengyelország lerohanása előtt pár nappal.

A *Pesti Hírlap* ilyen bejelentéssel indítja csütörtöki lapját: „Aláírták a német–oroszmegnemtámadási szerződést” (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 24. 1.), és négy oldalon keresztül tárgyalják a megkötött szerződés nemzetközi fogadtatását. Az író így foglalja össze az eseménnyel kapcsolatos álláspontot: „A német–oroszmegnemtámadási szerződés bejelentését követő második napon a nagy diplomáciai világesemény visszhangja már nem olyan harsány, mint volt az első órákban, mikor a német diplomáciának e páratlan, igazán „mesterfogás”-nak nevezhető cselekedetét közvető meglepetés a bekerítési politika országaiban valóságos indulatkitörésekre készítette a sajtót, s csak a felháborodás, vagy elképedt lelkendezés visszhangja érkezett Párisból és Londonból.” (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 24. 1.) Ebből a néhány sorból is látható tehát, hogy a hír kirobbanásával előidézett indulatok az azóta eltelt néhány nap alatt egy viszonylag nyugodtabb, átgondoltabb mederbe terelődtek, ami az egyes országokban összehívott tanácskozásoknak köszönhetőek. Az angolok és franciák továbbra is kitartanak Lengyelország mellett, ám „Oroszország magatartása következtében, a helyzet még túlságosan kialakulatlan ahhoz, hogy a háború és béke esélyeit tárgyilagosan fel lehetne mérni.” (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 24. 1.) Az újság hasábjai tehát egyértelműen hirdetik a világban még valamilyen szinten mindig jelenlévő bizonytalanságot: a szerződés hosszú távú következményei még nem jósolhatóak meg. Várakozás van. A nagy kérdés, hogy mire: háborúra vagy békére.

A lap a második oldalon beszél Ribbentrop moszkvai látogatásának részleteiről: a megérkezéséről, a három órán át tartó tárgyalás résztvevőiről, illetve egy londoni tudósításból megtudjuk, hogy Ribbentrop szombaton tér majd vissza Németországba Hitlernek jelentést tenni. (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 24. 2.) A német–oroszmegnemtámadási szerződés teljes szövegének közlése viszont majd csak a 7. oldalon, a *Legujabb* című rovatban történik. A megállapodás szövege, illetve Ribbentrop visszautazásának híre éjjel 2.30-kor érkezett ugyanis be a Német Távirati Irodából a szerkesztőségbe. (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 24. 7.)

Epilógus:

Dolgozatomban a Molotov–Ribbentrop-paktum korabeli sajtómegítélését kívántam elemezni, ám az eredmények kevésbé igazolták a kutatásom megkezdése előtt elképzelt elvárásaimat. Úgy gondoltam, hogy a négy különböző napilap – a szociáldemokrata *Népszava*, a mérsékelt konzervatív *Pesti Hírlap*, a jobboldali *Magyar Nemzet*, illetve a bulvárlap *Esti Kurír* – véleményében nagyobb szórás figyelhető majd meg. Ehelyett viszont az esetek többségében az egyes újságok nem vállalkoztak a kritikai megközelítésre, próbálták tárgyilagos tudósítások által megközelíteni az eseményt. A *Népszava* természetesen – kevésbé harsányan – igyekezett enyhíteni a megállapodás következtében megjelenő ideológiai bukfcen, negatív felhangok pedig egyedül a *Magyar Nemzet*, néha az *Esti Kurír* hasábjain jelentek meg.

A különböző cikkeket vizsgálva megfigyelhető, hogy az egész korabeli nemzetközi közvélemény hatalmas fordulatként élte meg a szövetség létrejöttét, ám valójában nem értették annak tartalmát. Ma már tudjuk, hogy itt egyszerűen két nagyhatalom terjeszkedő politikájának diplomáciai megjelenési formája figyelhető meg. Az akkor még nyilvánosságra nem hozott titkos kiegészítő jegyzőkönyvek voltak igazán a meghatározó tényezők, hiszen a gazdasági, gyarmati kérdések egyszerűen felülírják az ideológiai távolságot. (Németh 2005. 105.) Hitler Németországa és Sztálin Szovjetuniója 1939. augusztus 23-án kölcsönösen biztosították magukat érdekeltségi területeik felől.

A helyzet pikantériáját csak fokozza a történelmi távlat: mi ugyanis ismerjük a következményeket, amelyeket ez a megállapodás generált. XII. Pius drámai szózatot intézett a világhoz: „A veszély közelít, de még van idő. A békében nem vész el semmi, de minden elvész a háborúban.” (*Pesti Hírlap*. 1939. aug. 25. 3.) A nagyhatalmak viszont nem tudták, akarták megakadályozni az újabb világegést. Hitler szeptember 3-án lerohanta Lengyelországot, amire egy angol–francia hadüzenet lett a válasz. A terhessé váló német–

SAJTÓTÖRTÉNETI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Győri Anna: A Molotov – Ribbentrop-paktum megjelenése a korbéli újságokban

szovjet barátságot Hitlernek pedig sikerült csírájában elfojtania, amikor 1941. június 22-én megtámadta a Szovjetuniót. (Németh 2005. 105–106.) A végeredmény elég közismert: Németország elvesztette nagyhatalmi státuszát és kettészakadt, míg a Szovjetunió közel fél évszázadig megtartotta hatalmas befolyását Európában.

Hivatkozások

Esti Kurír. (1939. aug. 22.) XVII. évf. 190. szám
Esti Kurír. (1939. aug. 23.) XVII. évf. 191. szám
Esti Kurír. (1939. aug. 24.) XVII. évf. 192. szám
Esti Kurír. (1939. aug. 25.) XVII. évf. 193. szám
Magyar Nemzet. (1939. aug. 22.) II. évf. 190. szám

Magyar Nemzet. (1939. aug. 23.) II. évf. 191. szám
Magyar Nemzet. (1939. aug. 24.) II. évf. 192. szám
Magyar Nemzet. (1939. aug. 25.) II. évf. 193. szám
Németh István (1995) *20. századi egyetemes történet. Európa.* I. kötet. Budapest, Osiris, 105–106.

Népszava. (1939. aug. 22.) 67. évf. 167. szám
Népszava. (1939. aug. 23.) 67. évf. 168. szám
Népszava. (1939. aug. 24.) 67. évf. 169. szám
Népszava. (1939. aug. 25.) 67. évf. 170. szám
Pesti Hírlap. (1939. aug. 22.) LXI. évf. 190. szám
Pesti Hírlap. (1939. aug. 23.) LXI. évf. 191. szám
Pesti Hírlap. (1939. aug. 24.) LXI. évf. 192. szám
Pesti Hírlap. (1939. aug. 25.) LXI. évf. 193. szám